

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

О. П. Герасимчук

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

ПРАКТИКУМ

Острог – 2010

УДК 340.12 (091) (477)

ББК 67.2 (4 Укр)

Г 34

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету “Острозька академія”,
протокол № 7 від 25 лютого 2010 р.*

Рецензенти:

Яремчук В. П., доктор історичних наук, доцент, Національний університет “Острозька академія”.

Редькіна О. М., кандидат юридичних наук, доцент, Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського.

Книш В. В., кандидат юридичних наук, доцент, Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького.

Г 34   Герасимчук О. П.

Історія держави і права України. Практикум : Навчальний посібник / О. П. Герасимчук. – Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2010. – 430 с.

Наводяться тестові та ситуаційні завдання згідно змісту курсу “Історія держави і права України”, основні правові пам’ятки. Посібник буде корисним студентам та викладачам при підготовці до семінарських занять, проміжного та підсумкового модульного контролю, іспиту, для самоконтролю якості здобутих знань. Крім того, може стати в нагоді і всім тим, хто просто цікавиться історією держави і права нашої країни.

© Герасимчук О. П., 2010
© Видавництво Національного університету
“Острозька академія”, 2010

ПЕРЕДМОВА

Тим, хто більшу частину свого життя провів за часів незалежної України дивною може видатись ідея необхідності доведення невідповідності існування нашої суверенної держави. Ми сприймаємо це як належне, не допускаючи навіть думки, що хтось може вважати інакше. Але насправді не все так однозначно у сучасній міжнародній спільноті. Для реального існування держави крім всіх обов'язкових ознак, які визначає теорія держави і права, необхідне ще й визнання нового утворення іншими країнами. А для того, щоб вони визнали нову державу, має бути достатнє історичне підґрунтя закономірності створення суверенної держави. Часто в історії невизнання новопроголошених країн закінчувалось їх політичною й економічною ізоляцією, а, зрештою, – зникненням. Ще й досі не всі погоджуються з об'єктивною реальністю існування Української Держави, яка будує власний правовий шлях у світовій спільноті. Обґрунтування закономірності власної державності необхідно й для нас самих. Виховання патріотизму дозволить нам поважати самих себе, лише тоді нас поважатимуть і визнаватимуть за рівних інші.

Тож, метою курсу “Історія держави і права України” є обґрунтування твердження про те, що проголошення 24 серпня 1991 року незалежності України та сучасний державний розвиток в Україні не стали результатом випадкової послідовності певних подій у суспільстві та світі, а є закономірним наслідком складного багатовікового національного державотворчого процесу. Процес українського державотворення тривав безперервно і поліформно, хоч не завжди вдавалося досягти всіх необхідних і достатніх ознак суверенної держави.

Ефективно і достатньо глибоко засвоїти навчальну дисципліну “Історія держави і права України” допомагає поєднання різних методів навчання під час лекцій і семінарських занять. Студенти повинні знати особливості виникнення, функціонування різних типів та форм державності та права українського народу на всіх етапах його розвитку, а також державних і правових інститутів народів, що населяли і населяють територію сучасної

України, закономірності зміни одних історичних типів держави і права іншими.

Розв'язуючи дидактичні завдання студенти набувають та закріплюють навички проводити самостійне дослідження наукових проблем, їх генези та можливих варіантів вирішення, критично аналізувати пам'ятки держави і права, простежувати причинно-наслідкові зв'язки суспільно-політичних і правових явищ минулого і сьогодення, з наукових позицій оцінювати державні та правові процеси, що відбуваються в Україні і світі.

Набуття відповідних знань і навичок є невід'ємною складовою процесу здобуття юридичної освіти у вищому навчальному закладі.

Даний посібник включає в себе перелік основних понять та джерел, зміст яких студенти повинні знати за результатами вивчення курсу, тестові та ситуаційні завдання, питання та завдання для самостійного контролю здобутих знань. Завдання розділені на 3 змістові модулі та 17 тем відповідно до змісту навчальної програми. Перед розв'язанням тестових та ситуаційних завдань рекомендується опрацювати загальну літературу з теми за запропонованим планом. При вирішенні казусів потрібно використовувати норми зазначеного правового акта або того правового акта, що у відповідний період регулював ті чи інші суспільні відносини. Під час розробки модельних ситуацій використовувались в тому числі й ті пам'ятки права, які не набрали чинності, але мали важливе значення для розвитку державно-правових інститутів. Основні правові пам'ятки вміщені в додатках.

До посібника також включено перелік рекомендованої літератури (загальної та спеціальної), яка може бути корисною під час розв'язання практичних завдань, при підготовці іспиту з курсу, а також при написанні курсових, кваліфікаційних та дипломних робіт. Крім того, в посібнику містяться переліки тем рефератів та курсових робіт, питань для підготовки до складання іспиту з курсу "Історія держави і права України", критерії оцінювання знань студентів.

Посібник розроблено з урахуванням вимог, що ставляться до подібного роду робіт, а також зазначених у Методичних рекомендаціях щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів (затв. наказом МОНУ №588 від 27.06.08 р.)

Посібник буде корисним студентам та викладачам при підготовці до семінарських занять з курсу "Історія держави і права України", до проміжного та підсумкового модульного контролю, до іспиту, для самоконтролю якості здобутих знань.

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	3
ЗМІСТ КУРСУ.....	5
<u>1 змістовий модуль</u>	
“Зародження державності і права на території України	5
<u>2 змістовий модуль</u>	
“Держава і право України періоду XVII ст. – поч. XX ст.”.....	8
<u>3 змістовий модуль</u>	
“Держава і право України новітньої доби (поч. XX-XXI ст.)”.....	13
Розподіл навчального часу за модулями, темами і видами занять.....	16
I змістовий модуль “Зародження державності і права на території України (від найдавніших часів до сер. XVII ст.)”.....	20
1. Державні утворення і право на території Північного Причорномор'я (VII ст. до Р. Х. – VI ст. Р. Х.).....	20
2. Зародження класового устрою і формування інститутів влади у східних слов'ян.....	28
3. Правова система Київської Русі.....	37
4. Галицько-Волинська держава та право.....	44
5. Державність та право українських земель у складі Великого Князівства Литовського та Польщі (друга пол. XIV – перша пол. XVI ст.ст.).....	49
II змістовий модуль “Держава і право України періоду XVII ст. – поч. XX ст.”.....	61
6. Запорозька Січ. Держава і право періоду визвольної війни середини XVII ст.	61
7. Суспільно-політичний лад і право в період Гетьманщини (середина XVII – кінець XVIII ст.ст.).....	69
8. Державно-правові інститути на українських землях у складі Російської імперії у XIX ст.	77

9. Державно-правові інститути на українських землях у складі імперії Габсбургів (1772-1918 рр.).....	87
10. Суспільно-політичний лад і право у період відродження Української держави (1917-1920 рр.).....	94
11. Суспільно-політичний лад і право Західноукраїнської народної республіки (1918-1923 рр.).....	106
III змістовий модуль “Держава і право України новітньої доби (поч. ХХ-ХХІ ст.ст.)”.....	111
12. Зародження радянської державності. Утворення СРСР та зміни у суспільно-політичному житті України.....	111
13. Держава і право УРСР в кінці 1920-х-1930-ті рр.	127
14. Держава і право України в роки Другої Світової війни.....	136
15. Держава і право України в повоєнні роки та У період десталінізації (1945-перша пол. 1960-х рр.).....	146
16. Держава і право України в період неототалітарного режиму (середина 1960-х – середина 1980-х рр.).....	153
17. Держава і право України на сучасному етапі (1991-2009 рр.).....	160
Відповіді на тестові завдання та задачі.....	171
Теми рефератів для самостійної роботи.....	189
Теми курсових робіт з курсу “Історія держави і права України”.....	191
Питання для підготовки до іспиту з курсу “Історія держави і права України”.....	192
Основи оцінювання знань студентів.....	197
Бібліографічний опис.....	199
Додатки.....	210
Договір київського князя Ігоря з візантійським імператором (945 р.).....	210
Руська правда (Коротка редакція).....	211
Руська правда (Просторова редакція).....	214

Словник юридичних понять і слів, що зустрічаються в Руській правді.....	221
Статут князя Ярослава про церковні суди.....	223
Литовський статут(1529 р.).....	226
Литовський статут (1588 р.).....	239
Договір, укладений Богданом Хмельницьким з польським командуванням біля Зборова (серпень 1649 р.).....	246
Проект договору Війська Запорозького з Оттоманською Портою (Туреччиною) про торгівлю.....	247
Прохання до Олексія Михайловича про підтвердження прав і привілеїв українського народу (17 лютого 1654 р.).....	249
“Статті Богдана Хмельницького”, стверджені царем і боярською думою, які визначали становище України в складі Російської держави (21 березня 1654 р.).....	253
Жалувана грамота царя Олексія Михайловича Війську Запорозькому на збереження його прав і вольностей (27 березня 1654 р.).....	256
Конституція Пилипа Орлика 1710 р.	258
Права, за якими судиться малоросійський народ (1743 р.).....	268
Загальне положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності (19 лютого 1861 р.).....	273
Положення про викуп селянами їх садіб та польових угідь (19 лютого 1861 р.).....	281
Місцеве Положення про поземельний устрій селян, оселених на поміщицьких землях у губерніях: Київській, Подільській і Волинській (19 лютого 1861 р.).....	282
Положення про земські установи (1 січня 1864 р.).....	283
Устрій судових установлень 1864 р.	285
Статут карного судочинства 1864 р.	287
Положення про земських дільничних начальників (12 липня 1889 р.).....	288
Загальне цивільне уложення Австрійської імперії (1811 р.).....	290

<i>Угорське кримінальне уложення про злочини і проступки (1879 р.)</i>	303
<i>Закон про утворення Генерального Суду (2 грудня 1917 р.)</i>	321
<i>Конституція Української Народної Республіки (29 квітня 1918 р.)</i>	322
<i>Закони про тимчасовий державний устрій України (квітень 1918 р.)</i>	331
<i>Ухвалений Радою Міністрів тимчасовий закон про верховне управління Державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами Держави ясновельможного Пана Гетьмана всієї України (1 серпня 1918 року)</i>	335
<i>Ухвалений Радою Народних Міністрів Закон про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці (12 листопада 1920 р.)</i>	336
<i>Статут Української Національної Ради, прийнятий у Львові 18 жовтня 1918 р.</i>	339
<i>Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (1919 р.)</i>	340
<i>Положення про прокурорський нагляд (28 червня 1922 р.)</i>	346
<i>Кримінальний Кодекс УСРР (1922 р.)</i>	349
<i>Кримінально-процесуальний кодекс УСРР (1922 р.)</i>	355
<i>Земельний кодекс УСРР (1922 р.)</i>	358
<i>Кодекс законів про працю УСРР (1922 р.)</i>	361
<i>Цивільний кодекс УСРР (1922 р.)</i>	365
<i>Постанова ВУЦВК і РНК УСРР “Про заходи забезпечення рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови” (1 серпня 1923 р.)</i>	368
<i>Положення про злочини державні (контрреволюційні та особливо небезпечні для Союзу РСР злочини проти порядку управління), затверджене ЦВК СРСР (25 лютого 1927 р.)</i>	371
<i>Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (1929 р.)</i>	373

<i>Постанова ЦВК і РНК СРСР “Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності” (7 серпня 1932 р.)</i>	379
<i>Інструкція Верховного Суду та ОДПУ СРСР про механізм застосування репресій за постановою ЦВК та Раднаркому СРСР 7 серпня 1932 року (розіслана 22 вересня 1932 р.)</i>	381
<i>Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки (1937 р.)</i>	383
<i>Закон Угорського парламенту про автономію “Руської країни” в рамках Угорщини (25 грудня 1918 р.)</i>	391
<i>Конституційний закон Чехо-Словацької Республіки про автономію Карпатської України (22 листопада 1938 р.)</i>	391
<i>Конституційний закон Чехо-Словацької Республіки про автономію Карпатської України (22 листопада 1938 р.)</i>	393
<i>Положення про військові трибунали в місцевостях, оголошених на воєнному стані, і в районах воєнних дій (22 червня 1941 р.)</i>	396
<i>Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки (1978 р.)</i>	398
<i>Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки “Про мови в Українській РСР” (28 жовтня 1989 р.)</i>	411
<i>Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.)</i>	415
<i>Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.)</i>	419
<i>Конституційний договір (8 червня 1995 р.)</i>	419

Герасимчук О.П.

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ. ПРАКТИКУМ

Навчальний посібник

Головний редактор *Пасічник І. Д.*

Технічний редактор *Свинарчук Р. В.*

Комп'ютерна верстка *Крушинської Н. О.*

Художнє оформлення обкладинки *Олексійчук К. О.*

Підписано до друку 26.04.2010. Формат 42x30/4.

Папір офсетний. Друк різнографія.

Ум. друк. арк. 26,86. Гарнітура "PetersburgС"

Наклад 100 прим.

Видавництво Національного університету "Острозька академія"

Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

Свідоцтво про державну реєстрацію

РВ №1 від 8 серпня 2000 року.